

UVODNA BESEDA INTRODUCTION

V lanskem, jubilejnem letu 2023, smo z izdajo posebne številke *Etnologa* in tematiko o času obeležili stoletnico Slovenskega etnografskega muzeja. Tudi novo stoletje najstarejše slovenske etnološke ustanove in 34. številko *Etnologa* začnemo z aktualno vsebino. Naslovna tema **Narava kot integralni del družbenih procesov** odpira diskurz o vplivu, položaju in vlogi človeka, ki je v času, ko planet zaznamujejo podnebne spremembe in globalno segrevanje, pereč in nujen. Ljudje naravo nenehno in dejavno spreminjamo, zato moramo svoj odnos do nje vedno znova premišljati in obravnavati skozi temeljne družbene kategorije sodobnega življenja. Naravne nesreče in katastrofe, ki so močno zaznamovale pretekla leta, so še dodatno spodbudile razmisleke o človekovih praksah v naravnem okolju, strategijah njegove rabe, njegovem vrednotenju in o znanju o naravi. Ob tem se izpostavljajo tudi problemi dostopnosti oziroma nedostopnosti naravnih virov, kar postaja vedno večji dejavnik družbenega razlikovanja, revščine ali nadvlade in globalnih konfliktov.

Zastavljena tematika hkrati odpira vsebinska in strokovna vprašanja o relevantnosti in potencialih dediščine za premagovanje ekoloških izzivov in uspešne zelene preobrazbe, saj tudi (nesnovna) kulturna dediščina, njeno ohranjanje in obujanje njenih znanj in praks (npr. v stavbarstvu, gospodarskih dejavnostih, energetiki, prehrani, rokodelstvu ...), prispeva k bolj trajnostni prihodnosti.

Znanstveni sklop 34. številke *Etnologa* uvaja prispevek, v katerem ima ključno besedo voda. Njena eksistenčna povezava z življenjem in njeno upravljanje skozi zgodovino je spodbudilo nešteto tehnoloških inovacij. Izkazala se je človeška iznajdljivost, pa tudi mačehovski odnos do ekosistema. **Jasna Fakin Bajec**, ki se posveča družbenopolitičnim, ekonomskim in razvojnim pomenom kulturne dediščine v sodobnem svetu, v članku **Izzivi uporabe dediščine za reševanje okoljskih izzivov na primeru ustvarjanja vodne dediščine na Krasu** podaja teoretičen premislek o nastajanju vodne dediščine na Krasu in vlogi te dediščine pri reševanju okoljskih izzivov. Razvija novejšje koncepte o naravnih pravicah, ekosistemskem pristopu in dediščini kot dialoški praksi za vnovično vzpostavljane ravnesja med naravo in človeško ustvarjalnostjo ter spodbuja interdisciplinarno povezovanje.

Sledi prispevek **Digitalna estetizacija narave med slikovitim in zanimivim** avtorja **Blaža Bajiča**, ki se ukvarja s področji urbane antropologije, antropologije umetnosti, estetizacije okolja, popularne kulture in antropologije čutov. Članek odpira nov, zanimiv vpogled v naravo skozi njene digitalne, estetizirane podobe. Besedilo obravnava proces digitalne estetizacije narave med privrženci rekreacijskih dejavnosti na prostem, predvsem skozi medijsko produkcijo pohodniških in plezalskih spletnih vplivnežev. Digitalni mediji in tehnologije ter montažna programska oprema omogočajo proizvodnjo estetiziranih podob, ki (po)ustvarjajo specifične estetske kategorije in vplivajo na dojemanje in izkušnjo narave.

Zanimive primere dobrih praks iz urbanega okolja kritično analizira avtorica **Nežka Struc**, ki z antropološke perspektive raziskuje področja skupnega, samoorganiziranih prehranskih omrežij, solidarnostnih ekonomij in nehierarhičnih načinov vsakdanjega življenja. V članku **Skupno in urbana prehranska oskrba v Mariboru** predstavi samoorganizirana prehranska omrežja, ki zapolnjujejo vrzel, nastalo pri oskrbi mestnega prebivalstva z lokalno pridelano in ekološko hrano, ter hkrati ohranjajo in na novo vzpostavljajo vezi med mestom in podeželjem. Te prakse podpirajo načela solidarnostnih ekonomij, avtorica pa jih interpretira s konceptoma protimoči in sociologije postajanja. Pojem *skupnega* (ang. commons) se nanaša na skupno dobro, skupno znanje, skupno delovanje, skupno lastnino ...

Koncept Pačamame v sodobnih diskurzih in družbeno gibanje pačamamizma analizira **Marija Mojca Terčelj**, raziskovalka Latinske Amerike, predvsem Mehike in Paragvaja, ter predavateljica na Oddelku za antropologijo in kulturne študije Fakultete za humanistične študije na Univerzi na Primorskem. V prispevku **Pačamama in pačamamizem: Staroselsko pojmovanje narave in novodobna družbena ter duhovna gibanja** tematizira, da je koncept Pačamame v zadnjih dvajsetih letih s prvotne indigene kozmologije najprej prešel v postrazvojne študije, nato so si ga prilastili politični in okoljevarstveni diskurzi, potem pa še urbani paganizem in globalizirane duhovne ekologije. Prispevek predstavi vsebinsko raznolikost in družbeno kompleksnost pačamamizma, vključno z njegovimi zlorabami in možnimi prispevki pri reševanju ekoloških in družbenih kriz.

Tjaša Franko, študentka interdisciplinarnega doktorskega študijskega programa Humanistika in družboslovje, v prispevku z naslovom **Varuhinje matere zemlje: Staroselke Latinske Amerike v boju za zaščito narave** ponuja kritično analizo soodvisnosti med naravo in življenjem staroselskih skupnosti v Latinski Ameriki. Članek izhaja iz dejstva, da staroselska ljudstva predstavljajo le šest odstotkov svetovnega prebivalstva, a varujejo štiri petine biotske raznovrstnosti planeta in so pogosto najmočnejša ali celo edina obramba pred sodobnimi okoljskimi in neoliberalnimi pritiski. Pomembno zagovorniško vlogo imajo ženske kot varuhinje, aktivistke in posredovalke tradicionalnih znanj naslednjim generacijam. Natančneje spoznamo aktivizem staroselk v skupnostih Ekvadorja in Mehike.

Etnomuzejske strani prinašajo 23 prispevkov v sedmih razdelkih, rdeča nit pa je šestdesetletnica ustanovitve Muzeja neevropskih kultur Goričane pri Medvodah. Kustodinja Nadja Valentinčič Furlan je pripravila prvi pregled dinamične razstavne dejavnosti te dislocirane enote Slovenskega etnografskega muzeja, ki jo je leta 1964

ustanovil tedanji direktor Boris Kuhar in je tri desetletja zaznamovala kulturno življenje osrednje Slovenije. Kustos Muzeja novejšje zgodovine Celje Sebastjan Weber na primerih razstav matičnega muzeja razmišlja, kako upoštevanje okoljskih izzivov vpliva na zbiralne politike in načine predstavljanja dediščine, pri čemer se sklicuje na koncepta trajnosti in odrasti. Nadja Valentinčič Furlan v prispevku o Filmsko-pogovornem večeru ob 60-letnici odprtja Muzeja neevropskih kultur Goričane poroča o filmskem programu in rezultatih pogovora 8. oktobra 2024 v SEM. Etnologinja in kulturna antropologija Teja Hlačer, samozaposlena v kulturi kot pedagoginja in oblikovalka keramike, pa piše o častitljivi 150-letnici družinskega Lončarstva Žuman iz Ljutomera.

Jubilejem sta posvečena dva članka. Nadja Valentinčič Furlan v *Filmsko-pogovornem večeru ob 60-letnici odprtja Muzeja neevropskih kultur Goričane* poroča o filmskem programu in rezultatih pogovora 8. oktobra 2024 v SEM. Etnologinja in kulturna antropologija Teja Hlačer, samozaposlena v kulturi kot pedagoginja in oblikovalka keramike, pa piše o častitljivi 150-letnici družinskega Lončarstva Žuman iz Ljutomera.

13

V razdelku **Razstave** osem avtorjev predstavlja šest novih razstav Slovenskega etnografskega muzeja (SEM). Kustodinja SEM Polona Sketelj, avtorica idejne zamisli in ena od osmih avtorjev razstave, poroča o snovanju koncepta, petih tematskih sklopih, številnih komunikacijskih modusih in predvidenih spremljevalnih programih nove stalne razstave *Človek in čas: Od ponedeljka do večnosti*. SEM je z odprtjem te razstave delovno zaključil praznovanje svoje stoletnice. Maja 2024 je odprl dve razstavi zunajevropskih zbirk SEM in razstavo zasebne zbirke iz Alžirije. Gostujoči avtorici Helena Motoh iz Znanstveno-raziskovalnega središča Koper in Nataša Vampelj Suhadolnik z Oddelka za azijske študije Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (tretji partner SEM je Inštitut za arhitekturo in medije Tehniške univerze v Gradcu) pišeta o novi občasni razstavi *Azija sredi Ljubljane: Življenje Skuškov zbirke*. Kustodinja Tina Palaić poroča o trodelni zasnovi razstave *Prepletenost svetov: Zunajevropske zbirke v obdobju neuvrščenosti*, ki obravnava zgodovino in družbenopolitični kontekst Muzeja neevropskih kultur Goričane ter delo treh kustodinj, raziskovalk afriških kultur: Pavle Štrukelj iz SEM ter Bernarde Perc in Štefke Cobelj iz Pokrajinskega muzeja Ptuj. Nekdanja vodja Programske službe in službe za komuniciranje v SEM Nina Zdravič predstavlja osebno razstavo *Popotovanje spominov preko krajin Alžirije v 60. letih 20. stoletja*.

Slovenski etnografski muzej je z razstavami prisoten tudi drugje po Sloveniji in po svetu. Kustosa dokumentarista Miha Špiček in Blaž Verbič sta v Mestnem muzeju Idrija pripravila razstavo iz cikla *Na obisku doma* s podnaslovom *Podobe naših ljudi, krajev, šeg in navad pred 70 leti*, ki je gradivo Orlovih terenskih ekip za dobre tri mesece spet povezala z izvirnimi okolji Idrijskega in Cerkljanskega. Kustodinja Barbara Sosič v članku o povezovanju kultur in slovenski čebelarški dediščini poroča o gostovanju razstave *Čebelarstva kultura in umetnost Slovenije* v Muzeju lepih umetnosti Xi'an Qujiang iz Xi'ana v provinci Shaanxi na Kitajskem, ki bo na ogled do marca 2025.

V razdelku **Nove pridobitve** kustodinja Adela Pukl predstavi pet novih pustnih oprav ponikovskih mačkar, Nina Zdravič pa donacijo alžirske zapuščine družine Franja Zdraviča Slovenskemu etnografskemu muzeju. V razdelku **Poročila** kustodinja pedagoginja Sonja Kogej Rus in vodja oddelka službe za komuniciranje in javne programe

Maja Kostric Grubišić poročata o razstavi in prireditveni dejavnosti SEM v letu 2023. SEM je fizično obiskalo 32.736 obiskovalcev, kar pet in polkrat več pa spletni strani SEM in Koordinatorja varstva nesnovne kulturne dediščine ter družbena omrežja. Kustodinja Anja Jerin predstavlja raziskovalno, izobraževalno in promocijsko delovanje Koordinatorja varstva nesnovne kulturne dediščine v letu 2023. Tanja Roženberger se je oktobra 2024 kot kustodinja SEM in predstavnica Republike Slovenija udeležila 18. letnega srečanja ekspertov JV Evrope za nesnovno kulturno dediščine z naslovom *Živa dediščina v urbanem kontekstu* v Varšavi.

V razdelku **V spomin** kustodinji SEM Nena Židov in Sonja Kogej Rus ohranjata spomin na delo dr. Mire Omerzel - Mirit (1956–2024) in njena sodelovanja s SEM. Kustodinja Plečnikove hiše Ana Porok ter kulturnik in urednik Miha Razdrih sta očrtala delovanje arhitekta Marjana Lobode (1938–2024), ki je bil med letoma 1966 in 1990 zaposlen v SEM kot oblikovalec razstav, plakatov, katalogov in *Slovenskega etnografa*, predhodnika revije, ki jo držite v rokah ali pregledujete na zaslonu.

Zadnji razdelek **Knjižna poročila in ocene** informira o šestih novejših monografijah. Etnologinja in antropologinja Mojca Ramšak obravnava knjigo *Planšarstvo v Bohinju: »Vse svoje življenje sem pustil v siru«* Anke Novak, upokojene kustodinje Gorenjskega muzeja Kranj. Vizualna antropologinja Nadja Valentinčič Furlan recenzira knjigo *Misliti kamerom: Teorije i prakse vizualne etnografije*, ki sta jo napisala hrvaška etnologa in kulturna antropologa Tanja Bukovčan in Aleksej Gotthardi-Pavlovsky. Bibliotekar SEM Gregor Ilaš ocenjuje slovenski prevod knjige (novembra 2024 preminulega) norveškega antropologa Thomasa Hyllanda Eriksena *Planet aplikacij: Kako je pametni telefon spremenil svet*. Etnologinja in kustodinja Koroškega pokrajinskega muzeja Karla Oder je natančno prebrala obsežno monografijo Mojce Ramšak *Antropologija vonja*. Etnologinja in kulturna antropologinja Tina Krašovic piše o knjigi *»Aman Iman« – Voda je življenje: Antropološka študija vode v vasi Ašbarū v Maroku*, ki jo je napisala njena kolegica na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Simona Kuntarič Zupanc. Mojca Ramšak poroča še o knjigi *Vonj po tobaku: Pribor za kajenje iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije*, ki jo je uredil kustos Darko Knez.

In še pogled naprej: V 35. številki Etnologa se bomo posvetili temi **solidarnosti**, vrednoti, ki povezuje, a se zdi, da zadnja desetletja izgublja na pomenu. Sodobni človek je postal individualist, ki skrbi predvsem za lastno srečo, zadovoljstvo in prosperiteto, vse manj pa razmišlja o skupnosti, skupnem dobrem in skupnih vrednotah. Ali niso v času družbenih in okoljskih kriz, naravnih nesreč in vojnih spopadov odločilni prav medsebojna pomoč, povezovanje in solidarnost? Kako lahko etnologija, kulturna antropologija in širše gledano družboslovje z razmislekom, raziskovalno etiko, pogledi v zgodovino in etnografskimi raziskavami opozorijo na ideje in družbene prakse, ki lahko izboljšajo družbene odnose, zmanjšajo izrazita neravnovesja moči v svetu in povečajo solidarnost za našo skupno prihodnost?

Vabljeni k razmisleku, raziskovanju in pisanju!

Tanja Roženberger in Nadja Valentinčič Furlan